

ОБЗОР НА ЛИТЕРАТУРАТА ПО ПРОБЛЕМИТЕ НА ПЕДАГОГИЧЕСКОТО ПРИЛОЖЕНИЕ НА БЪЛГАРСКИТЕ НАРОДНИ ИГРИ

Емилия Витанова

Национална спортна академия „Васил Левски“ (България)

Резюме. Опазването на културата и традициите е от особено значение за оформянето на българската идентичност и издига националното самосъзнание. Целта на изследването е да представи обзор на публикувана педагогическа литература по проблемите за систематизирането, опазването и разпространението на българските народни игри в образователната система. В методологическо отношение всички открити сведения в научни и популярни източници са систематизирани и анализирани въз основа на т.нар. съдържателен анализ, сравнителен и критичен анализ. Прегледът на източниците показва изменение на смисловото приложение на понятието „народни игри“ с понятието „подвижни игри“, което отдалечава вниманието на спортния специалист от същността и значението на българските народни игри като възможно педагогическо средство за обучение.

Ключови думи: български народни игри; учители по физическо възпитание; българско народно творчество

Един от най-значимите периоди в нашата история е Българското възраждане, който се превръща в символ на стремежа на нашия народ за национално освобождение и народностно единство. Възраждането е епоха на духовно развитие, основано на националната идея, в която нашият народ става по-ревнив към опазването на своите традиции и обичаи, чрез които пази и националното си самосъзнание.

Тази епоха на национално самосъзнание и издигане като светиня на народното просвещение се основава на Православната църква, която създаде просветното дело и фактически от нейните недра се явиха големите учители, общественици и народни деятели. Именно в тази обстановка се създаде отношение към нашата народна култура, история и традиции, бит, етнография и обществен дух. Именно в тази благодатна обществена и духовна среда се формираха началата на любовта към опазването на нашите традиции и начина ни на живот като символ на националната ни идентичност – нещо, което от-

давна съществува у другите народи. Така българското национално духовно и културно възраждане е средата, в която се формира разбирането за значението на игрите като важен механизъм на нашата народопсихология, възпитание и културна самоличност. Благодарение на такава нагласа се създадоха няколко поколения дейци, които успяха да съберат, опишат и опазят тази уникална култура.

Един от значимите изследователи на българската етнография през Възраждането е Делчо Тодоров, който в детайли представя български и чуждестранни дейци, които правят опити да събират сведения на българската народна култура. Според Тодоров именно през този период чрез събирането, популяризирането и изучаването на народната култура се публикуват „безспорни и убедителни исторически доказателства за минало и национална самобитност, за етнокултурна общност със славянските народи“ (Todorov 1989).

Сред личностите със значим принос в опазването на българската култура са братята Димитър и Константин Миладинови, които почти две десетилетия събират народни песни, игри и обичаи от различни краища на нашето отечество – Струмишко, Кукушко, Воденско, Костурско, Велешко, Дебърско, Прилепско, Охридско, Стружко, Битолско, Софийско, Панагюрско. С подкрепата на бележития хърватски духовник епископ Йосип Юрай Щросмайер е издаден сборникът „Български народни песни“ в Загреб през 1861 г. Сборникът съдържа 660 народни песни, разделени на 12 части (героически, хайдушки, любовни, митически песни и други), легенди, описания на сватбени обичаи и детски игри. След Освобождението на България този колосален труд остава високо ценен от българите и стои редом до книгите на Захари Стоянов „Записки по българските въстания“, Найден Геров – „Речник на Българския език“, и Иван Вазов – „Под игото“.

Един от големите възрожденци – Георги Раковски, също обръща специално внимание на народните игри и състезания. В своите проучвания Попов (Popov 1993) отбелязва, че според Раковски в много от детските игри са останали военни упражнения от миналото, свързани със стрелба с лък, хвърляне на камъни в цел, бой с пръчки и др.

В детински игри останало е много подражание от старовременни упражнения, както що играят на Цар господар или на роби, да стрелят с лъкове, с лугачки, да се надхвърлят с прашки и много други. В пълное описание на детински игри, кои са се съхранили твърде много години в България, може да се открие цял чин старобългарского упълчения (Rakovski 1859).

Именно момчешките игри от миналото поставят пред децата една от най-важните цели: да покажат своята смелост, мъжество, своята юначност – да бъдат признати за най-добрите юнаци. Българските народни игри възпитават онези унаследени добродетели на нашия народ, които са устояли на изпитанията на времето и са утвърждавали нашата идентичност. Раковски отправя

призив към читателите и другите образовани българи да събират археологически сведения за старопрестолните ни градове, за народните игри и състезания, за историята на селища, за названия, за предания и легенди, свързани с местности и манастири.

Възрожденският деятел Петко Славейков, като значим фолклорист, има възможността да учителства и да обикаля различни български градове и да събира сведения за нашият бит и култура (Slaveykov 1958). Петко Славейков е силно повлиян от делото и ръководствата на Георги Раковски и това създава условия за разширяване на събирателската му дейност.

За Славейков народната култура и в частност фолклорът са непоклатима етническа твърдина и крепители на българския дух. Те трябва да се ценят и опазват, защото са непресъхващ извор на езиково богатство, в тях се въплъщават поетическият гений, душевността и нравствените добродетели на народа ни (Todorov 1989).

Славейков, по подобие на Раковски, отново отправя призив към всички учители да подпомогнат събирането на песни, притчи, обичаи от нашата самобитна родова култура.

В игрите намират отражение големите събития в българската история през епохата на Възраждането – продължително чуждо владичество, борба за национално освобождение, хайдути и революционери, участие в кръвопролитни войни. За такива събития напомнят игрите „Роби“, „Превземане на крепост“, „Пленници“, „Белези“ др. Тези игри остават като закодирана нишка и продължават да бъдат част от възпитанието на младежта дори и след Освобождението. Трябва да се подчертае обаче, че във всички народни игри стремежът да се опазят честността, справедливостта и достойната изява по време на тяхното провеждане, е бил основен критерий за провеждането им. Това дава основание да се приеме, че благородното отношение към съиграчите и противниците в игрите е заложено в същността на българските народни игри и състезания.

Други личности с принос в събирането и представянето на сведения за българската народна култура и традиции, са фолклористите Кузман Шапкарев и Димитър Маринов, които представят своите изследвания на народни песни и приказки, обичаи и облекла в едно от най-значимите издания – „Български народни умотворения“.

Сред изследователите е и фолклористът Марко Цепенков от Прилеп, който има значителен принос в опазването на българското културно наследство. Той събира много приказки, песни, легенди и предания, вярвания, етнографски материали и народни игри. Неговата етнографска дейност е обединена в шестомно издание „Фолклорно наследство“, което и до днес е част от съкровищницата на българската култура. Цепенков е един от малкото български изследователи, които в своите проучвания отделят специално внимание на широко разпространените игри от детството и ги поставят в отделен раздел

„Детски фолклор“ (Tserpenkov 1998). Сред описаните игри са „Мижитатарка“, „Куса Магарица“, „Надхвърляне капа“, „Кандил со топка“, „Со топка на Къдзи-къдзи“, „Тале, Портале“, „Хайдути“, „Крива войска“, „Со челик на дупка“, „Крикърпа зад газ“, „Дай ми, бабо, огон“ и др.

В своето проучване на детските народни игри Вакарелски (Vakarelski 1974) представя анализ и обобщения на целите, характера и видовете игри. Той изтъква особеностите на детските народни игри и състезания – изграждането на личности, които в своето детство непрекъснато са били поставяни на изпитание чрез игрите и състезанията. Тези изпитания били борбата, надбягванията, конните надбягвания, хвърлянето на предмети, надскачването, овчарското скачане на височина и дължина, замерянето в цел, сръчност и прецизност, игри с топка. Чрез всестраниното развитие на всички двигателни качества и изграждането на психически качества се оформял образът на юнака – мъж, символизиращ съвършенството на човешката личност.

Издигането на българското народно самосъзнание през XVIII и XIX в. дава тласък на нашата интелигенция да събира и опазва народна култура, традиции и обичаи, песни и танци, поговорки и предания, игри и състезания. Благодарение на този неуморим дух и творчески търсения се създава голямо духовно богатство, чиито наследници сме ние, и ценност, която трябва да се опитваме да съхраняваме за идните поколения.

Издаване на специализирана методическа литература насочени към училищната образователна система

След 1900 г. започва издаването на специализирана методична литература, която да бъде в помощ на преподавателите по телесно възпитание. В основа на тези събития е дейността на Швейцарските учители, които пристигат в България през 1894 г. и изграждат цялостна нова концепция за развитието на телесната култура в България. Сред първите изследователи и публицисти са швейцарските учители Даниел Бланшу и Луи Айер, чиято основна задача е да ги утвърди като задължителен елемент от учебните програми по телесно възпитание. Луи Айер публикува изданието „Ръководство по френски бокс“, а Д. Бланшу и П. Големинов – „Пълно ръководство по гимнастика“ през 1901 г.

През този период са издадени: „Методика на детските игри“ (ръководство за учители и родители) от 1906 г. на Димитър Грънчаров, и „Детски игри“ (ръководство за учители) на М. Николов и Ив. Унгаров от 1910 г. Трябва да се отбележи, че при изготвянето на ръководството на Грънчаров, както и в помагалото за учители на Борис Иванов се използва и специализирана чуждестранна немска и руска литература по темите за произхода и същността на игрите, на психологията, методиката и възпитателното значение на игрите.

Поради нарастващото чуждо влияние и утвърждаването на подражателски тенденции в развитието на просветното дело в България чрез търсенето на

по-лекия път за приложение на чуждите културни модели се засяга въпросът за прилагането на народните игри в образователната система като част от педагогическия процес.

Наблюдава се увеличаване броя на издадените педагогически материали и книги, свързани с представяне на игри от различни краища на България и описание на тяхното съдържание. Сред изданията са: „Ръководство за учители и учителки в първонач. училища, прогимназиите и реалните у-ща“ от 1922 г. на Димитър Грънчаров; „Практическо ръководство и методика на детските игри за народните основни училища“ – помагало за учители от 1922 г. на Борис Иванов, „Подвижни и забавни детски игри“ на Б. Иванов и Н. Йорданов от 1922 г., и „Сборник – училищни игри“ на Ив. Гутев от 1939 г.

Ето защо в издаваната педагогическа литература и в сп. „Здраве и Сила“, „Главатар“, „Телесно възпитание“ и др., предназначени за спортни специалисти, се проповядва идеята за използването в педагогическата работа на богат набор от детски игри във всички възрасти, за да бъдат те най-доброто възпитателно средство и възможност за изява на нравствените качества на младежта.

Мнение по този въпрос изказва д-р Манов в своето издание „Методика на обучението в прогимназиите“, където засяга освен интелектуалното и социалното развитие на децата в училище, но и нравственото развитие, основаващо се на двигателните занимания и игрите като средство за телесно възпитание.

Методически ход при обучението

Методите в днешно време препоръчват, в час да се нареждат упражненията в следния ред: ходови и строеви упражнения; свободни упражнения; упражнения с уреди; гимнастически или народни игри или пък народни танци; дихателни упражнения (Manov 1927).

Последовател на разбирането, че телесните упражнения и игри са необходими за духовно и морално възпитание и подпомагат достигането до „идеала за всестранно развита и творческа личност“, е и Георги Караиванов. В своята книга „Телесно възпитание“ от 1934 г. той подчертава важното значение на игрите като средство за възпитание и поставя на преден план методични указания към учителите, които ще ги използват в своята работа.

В един добре ръководен час, забавната дейтелност на младите може така да се нагоди, че те да забравят всичко около себе си и да се отдадат с цялата си душа. Радостта отваря сърцето и дава възможност на учителя да надзърне в най-скришните кътчета на душата. Той научава тихите, дълбоки заложи, силните и слабите натури, откритите и подли характери. Той също има възможност да наблюдава обществената стойност на отделните ученици, вижда при някои водачески качества и така получава поглед кой ще действа в обществото в добра или в лоша насока (Karaivanov 1943).

Сред изследователите на влиянието на игрите върху възпитанието на децата е и проф. Борислав Йорданов. В един от своите най-значими в теоретично

и научно отношение трудове – „Същност на телесните упражнения“, проф. Йорданов описва ролята и значението на телесните упражнения, гимнастиката, спорта и игрите за изграждането на телесните и душевните качества на децата, както и възможностите тези понятия от областта на телесната култура да бъдат осмислени и усвоени от спортните специалисти.

Според Борислав Йорданов (Yordanov 1943) играта е в основата на възпитание на децата и тя е основана на вътрешната необходимост от изява не само на двигателните качества, но и представа на разбиранията за значимото в техния живот.

Във всяко телесно упражнение дълбоко е внедрено игровото, непреднамереното, или по-ярко казано, всяко телесно упражнение почива върху играта. Играта, колкото и да е изгубила от своята форма чрез съзнателните действия на човека, все пак се проявява във всички телесни упражнения, които не са скъсали биологичната ѝ връзка, т.с. връзката между телесното и душевното развитие, от една страна, и околната среда, от друга. Различните игрови упражнения, макар и превърнати вече в спортни занимания, като че ли продължават да поддържат тази връзка, която, когато разгледаме същността на спорта, виждаме, че означава стремеж към откровение на човешката душа, стремеж към някаква далечна, непреодолима, възвишена цел, която може би означава усъвършенстване на човечеството. В тези стремежи на човешката душа, играта още не е изгубила своето значение, тъй като повечето от телесните упражнения се движат между двата полюса – играта и сериозността (Yordanov 1943).

Сред личностите, които опазват и представят детски народни игри, е Ангел Друмев, който е преподавател по народни хора в държавните курсове за подготовка на учители по телесно възпитание и е част от първия преподавателски състав на Държавното висше училище по телесно възпитание (ДВУТВ, основано 1942 г. – днес НСА „Васил Левски“). През 1932 г. Ангел Друмев издава ръководство за детските игри (Drumev 1926), което да „отговаря на принципите на основното и средното физическо възпитание“ и да бъде в помощ на специалистите в тази област.

В това ръководство той представя своите възгледи за същността на играта. Друмев отхвърля едностранчивия характер на игрите – да забавляват, да бъдат средство за физическо възпитание, да бъдат средство за социално възпитание. Според него всички тези характеристики определят всеобщото въздействие на играта в изграждането на личността, като подчертава и наличието на „естествена свобода“ и изява на „психологическите прояви на детето“. В своите проучвания Ангел Друмев представя детски игри с песни, като отделя и специално внимание на игрите, които развиват двигателните качества. В своята книга „Игри – лични и групови“ Друмев (Drumev 1932) описва значението на двигателните занимания на децата в различни възрастови групи и представя

100 игри, обединени в следните групи: игри с изненади; игри със скачане; с дигане и носене и дигане и носене с хвърляне, опора и бягане; игри с бягане и бягане с увисване и равновесия; игри с хвърляне; игри с бягане и хвърляне; игри със съпротивление.

В края на 40-те и началото на 50-те години проф. Васил Цонков (преподавател по история на физическата култура във Висшия институт за физическа култура „Г. Димитров“ (ВИФ „Г. Димитров“ – днес НСА „Васил Левски“) започва събирането и представянето на български народни игри и състезания от миналото. Той публикува няколко издания, сред които „Игри за деца, юноши и възрастни“, част 1 (Tsonkov 1946.), „Малки спортни игри“, част 2 (Tsonkov 1952) и „За народните игри в България“, публикуван в Трудовете на ВИФ. Според проф. Цонков: „Народните игри спадат към общата народна култура и представляват ценно народно богатство с безспорно значение за нашето минало и настояще“ (Tsonkov 1952). Проучванията на проф. Цонков са фундаментален труд, основан не само на теорията и историята на игрите, но и представят класификация и анализи на народните игри по типология и функции, като изтъкват социалните, възпитателните и културните функции на играта за изграждането на личностните качества на децата.

Игрите допринасят твърде много за възпитаване и на други ценни качества, като самостоятелност, инициативност, решителност, смелост и отговорност за своите действия. Играещите свикват целесъобразно да използват знанията си и тактически да разпределят енергията си при различни изненадващи и непривични условия. Същевременно чрез своите правила игрите привикват играчите към съзнателно отношение, дисциплина и колективни съчетани усилия, подчинени в момента на една конкретна цел (Tsonkov 1952).

В своите проучвания проф. Цонков прави разлика между понятията народна игра, масова игра, училищна игра, спортно-подготвителна игра, като ясно подчертава различията в съдържанието, ролята и ефекта от използването на народните игри.

Според проф. Цонков народните игри се стимулират от обществените традиции и обществената среда, те са устойчиви и дълготрайни, докато другите видове игри могат да имат и временен характер. От друга страна, се представя и мнението за различията в тълкуването на понятията „народни“ и „подвижни“ игри и според автора понятието „народни игри“ е част от понятието „подвижни игри“. Така наречените „подвижни игри“ са част от игрите с педагогична насоченост като средство за физическо възпитание.

През 1959 г. К. Петров, Ас. Гешев и К. Игнатов издават книгата „Подвижни игри за учащите се“ (Petrov, Geshev, Ignatov 1959), която е предназначена за учители по физическо възпитание и за студенти от Висшия институт за физическа култура. В това издание авторите определят силно изразения поз-

навателен и творчески характер на различните видове игри, благодарение на които децата „натрупват двигателен навик, развиват практически и активно мислене и бърза преценка“. Практичността на игрите, от друга страна, има силно морално възпитание и формира културно поведение, чрез което според авторите се „облагородяват човешките отношения, предотвратява недоразуменията и допринася за усъвършенстване на обществените отношения“ (Petrov, Geshev, Ignatov 1959). По своя характер тази книга представя обобщение на най-познатите детски игри от нашето минало, като трябва да се подчертае, че в нея са публикувани игри, които са представяни в предишни издания от други автори, като Ангел Друмев, Васил Цонков и др.

Едва през 70-те и 80-те години на XX в. отново започва процесът на събиране и представяне на детски игри, като те приемат по-общо понятие – подвижни игри. Многообразието от публикувани игри се допълва и от чуждестранна преводна литература.

Интерес представлява книгата „Играчка-плачка“ от авторите Илия Зайков и Златка Асенова, в която е представено значението на народните игри за опазването на нашата култура и традиции. Именно тук се откроява една от най-съществените роли на българските народни игри – да изграждат още от най-ранна детска възраст стремежа за изява на народните традиции.

Да се опише играта, значи да се възстанови цялата някогашна сватба с нейната неповторима хубост. Как е можело децата да не поставят в игрите си едно такова веселие? И дали наистина те не са долавяли дълбоко премислената символика на песните и обредните действия! Някогашната детска игра „На сватба“ е толкова разгърнато представление, че не се побира в рамките на никакви жанрове – дотолкова сериозно са го приемали децата, така искрено са се вживявали те в играта си, така нужна им е била тя. В тази игра най-ясно личат елементите на един детски народен театър, както впрочем това може да се види и във всички сюжетни традиционни игри за деца (Zaykov, Asenova 1984).

В периода 1965 – 1989 г. са публикувани много книги, свързани с детските игри, за различни възрастови групи от авторите Георги Георгиев (Georgiev 1969), Асен Гешев и Михаил Михайлов (Geshev, Mihaylov 1965), Михаил Севев (Sevев 1978), Евдокия Георгиева (Georgieva 1976), Кирил Петров и Коста Игнатов (Petrov, Geshev, Ignatov 1963.), М. Севев и К. Писарски (Sevев, Pisarski 1973.), Елена Назарова (Nazarova 1970) и др. Сред тях са и преподаватели по педагогическите специалности от ВИФ „Георги Димитров“, които имат професионалния ангажимент да проучват и представят детските игри. Трябва да се отбележи, че през този исторически период се подменя понятието детски народни игри с подвижни игри, с което се обезсилва и отнема акцентът върху народностните елементи на възпитателното им въздействие.

През 1974 г. Михаил Севев издава „Подвижни игри“ – учебно помагало за студенти от ВИФ „Г. Димитров“ (Sevев 1974). В този учебник са представени голям брой игри с бягания, скачания, подавания на топки и целене с предмети и др. Това, което трябва да се подчертае като принос, е включването на раздели, свързани с организацията и методиката на игрите като възпитателно средство, използвано от учителите в часовете по физическо възпитание.

През 1976 г. е публикувана книгата „Игрите в подготовката на спортиста“ от Игор Коротков и Михаил Севев. Авторите на изданието представят значението на игрите за двигателната подготовка на децата и възможностите чрез игрите да се извърши подбор за бъдеща активна спортносъстезателна дейност. Представянето на спортно-подготвителните игри за отделните спортове по гимнастика, атлетика, баскетбол, волейбол, футбол, борба и бокс подчертава новото значение на игрите и тяхното използване в тренировъчната работа на спортните специалисти (Korotkov, Sevев 1976). Още един пример в тази насока е книгата „Наставление – подвижни и щафетни игри в подготовката на младите лекоатлети“ от 1988 г., в която са представени игри със състезателен характер и развиващи различните двигателни качества, необходими за лекоатлетическите дисциплини (Nastavlenie – podvizhni i shtafetni igri... 1988). В описаните в изданието детски игри има различие от народните игри, тъй като съдържат в себе си елементи и движения от техниката на отделните спортове. Ето защо трябва да се отбележи, че с развитието на елитния спорт и на детско-юношеските школи започва развитието и на отделно направление на подвижните игри, които се използват като спомагателен компонент за решаване на чисто двигателни и психологически задачи в хода на обучението. Това отдалечава специалистите от разбирането за социално-културната мисия на игрите от народното ни творчество.

Във всички изброени издания се прави опит да се изяснят не само същността и функциите на игрите, но и тяхното място в часовете по физическо възпитание, подборът на игрите съобразно възрастта, организацията и методиката на игрите и др. педагогически задачи. Разработват се методики, но те имат техникo-методично значение, докато концептуалният въпрос за смисъла и мисията на народните детски игри като възпитателен фактор за опазване на националната култура не съществува. Опазването на българските народни игри е свързано с необходимостта от тяхното опознаване от учителите по физическо възпитание и спорт и от спортните специалисти, които след това да ги прилагат в своята педагогическа работа. Благодарение на тяхното системно прилагане в образователната система ще може да се създаде трайна ангажираност към ролята и значимостта на детските народни игри за опазването на богатството на нашата самобитно изградена телесна култура.

ЛИТЕРАТУРА

- БАКАРЕЛСКИ, Хр., 1974. *Етнография на България*. София: Наука и изкуство.
- ГЕОРГИЕВ, Г., 1969. *Малки подвижни игри за начален курс*. София: Медицина и физкултура.
- ГЕОРГИЕВА, Е., 1976. *Подвижните игри в детската градина*. София: Народна просвета.
- ГЕШЕВ, А., МИХАЙЛОВ М. 1965. *Подвижни игри*. София: Медицина и физкултура.
- ДРУМЕВ, А., 1932. *Игри – лични и групови*. София: Хемус.
- ДРУМЕВ, А., *Игри с песни*. София: Хемус.
- ЗАЙКОВ, И., З. АСЕНОВА. 1984. *Играчка-плачка. Български народни игри и играчки за деца*. София: Народна младеж.
- ЙОРДАНОВ, Б., 1943. *Същност на телесните упражнения*. София.
- КАРАИВАНОВ, Г., 1943. *Телесно възпитание*. Пловдив.
- КОРОТКОВ И., СЕВЕР, М. 1976. *Игрите в подготовката на спортиста*. София: Медицина и физкултура.
- МАНОВ, В., 1927. *Методика на обучение в прогимназиите*. София.
- НАЗАРОВА, Е., 1970. *Играйте заедно с нас*. София: Медицина и физкултура.
- Наставление – подвижни и щафетни игри в подготовката на младите лекоатлети*. БСФС и БФ по лека атлетика. С., 1988.
- ПЕТРОВ К., ГЕШЕВ, А., ИГНАТОВ, К. 1959. *Подвижни игри за учащите се*. София: Медицина и физкултура.
- ПЕТРОВ К., ГЕШЕВ, А., ИГНАТОВ, К. 1963. *Подвижни игри за учащи се*. София: Медицина и физкултура.
- ПОПОВ, В., 1993. *Български народни игри и представления*. София: Наука и изкуство.
- РАКОВСКИ, Г., С. 1859. *Показалец или ръководство как да се изискват и издирят най-стари черти нашего бита, языка, народополение*. Ч. I. Одеса.
- СЕВЕР, М., 1974. *Подвижни игри*. Учебник за студенти от ВИФ „Г. Димитров“. София: Медицина и физкултура.
- СЕВЕР, М., 1978. *Подвижни игри*. Учебник за студенти от ВИФ „Г. Димитров“. София: Медицина и физкултура.
- СЕВЕР, М., К. ПИСАРСКИ. 1973. *Игрите навсякъде с нас*. София: Медицина и физкултура.
- СЛАВЕЙКОВ, П., 1958. *Събрани съчинения*. София.
- ТЕОДОРОВ, Е., 1963. *Същност и произход на българските юнашки и хайдушки песни във връзка с отразените в тях състезания*. София.

- ТОДОРОВ, Д., 1989. *Българската етнография през Възраждането*.
София: БАН.
- ЦЕПЕНКОВ, М., 1998. *Фолклорно наследство*. том 5, с. 235 – 294.
София: АИ „Проф. Марин Дринов“.
- ЦОНКОВ, В., 1946. *Игри за деца, юноши и възрастни*. София.
- ЦОНКОВ, В., 1952. *Малки спортни игри*. София: Физкултура.

REFERENCES

- DRUMEV, A., 1932. *Igri – lichni i grupovi*. Sofia: Hemus.
- DRUMEV, A., *Igri s pesni*. Sofia: Hemus.
- GEORGIEV, G., 1969. *Malki podvizhni igri za nachalen kurs*. Sofia: Meditsina i fizkultura.
- GEORGIEVA, E., 1976. *Podvizhnite igri v detskata gradina*. Sofia: Narodna prosveta.
- GESHEV, A., MIHAYLOV M. 1965. *Podvizhni igri*. Sofia: Meditsina i fizkultura.
- KARAIVANOV, G., 1943. *Telesno vazpitanie*. Plovdiv
- KOROTKOV I., SEVEV, M. 1976. *Igrite v podgotovkata na sportista*.
Sofia: Meditsina i fizkultura.
- MANOV, V., 1927. *Metodika na obuchenie v progimnaziite*. Sofia.
Nastavlenie – podvizhni i shtafetni igri v podgotovkata na mladite lekoatleti.
BSFS i BF po leka atletika. S., 1988.
- NAZAROVA, E., 1970. *Igrayte zaedno s nas*. Sofia: Meditsina i fizkultura.
- PETROV K., GESHEV, A., IGNATOV, K., 1959. *Podvizhni igri za uchashtite se*. Sofia: Meditsina i fizkultura.
- PETROV K., GESHEV, A., IGNATOV, K. 1963. *Podvizhni igri za uchashti se*. Sofia: Meditsina i fizkultura.
- POPOV, V., 1993. *Balgarski narodni igri i predstavenia*. Sofia: Nauka i izkustvo.
- RAKOVSKI, G., S. 1859. *Pokazalets ili rakovodstvo kak da se iziskvat i izdiryat nay-stari cherti nashego bita, yazika, narodopokolenie*. Odesa.
- SEVEV, M., 1978. *Podvizhni igri. Uchebnik za studenti ot VIF „G. Dimitrov“*. Sofia: Meditsina i fizkultura.
- SEVEV, M., K. PISARSKI. 1973. *Igrite navsyakade s nas*. Sofia: Meditsina i fizkultura.
- SLAVEYKOV, P., 1958. *Sabrani sachenia*. Sofia.
- TEODOROV, E., 1963. *Sashtnost i proizhod na balgarskite yunashki i haydushki pesni vav vrazka s otrazenite v tyah sastezania*. Sofia.
- TODOROV, D., 1989. *Balgarskata etnografia prez Vazrazhdaneto*.
Sofia: БАН.

- TSEPENKOV, M., 1998. *Folklorno nasledstvo*. Vol. 5, p. 235 – 294. Sofia: AI “Prof. Marin Drinov”.
- TSUNKOV, V., 1946. *Igri za detsa, yunoshi i vazrastni*. Sofia.
- TSUNKOV, V., 1952. *Malki sportni igri*. Sofia: Fizkultura.
- VAKARELSKI, HR., 1974. *Etnografia na Bulgaria*. Sofia: Nauka i izkustvo.
- YORDANOV, B., 1943. *Sashtnost na telesnite uprazhnenia*. Sofia
- ZAYKOV, I., Z. ASENOVA. 1984. *Igrachka-plachka. Balgarski narodni igri i igrachki za detsa*. Sofia: Narodna mladezh.

CONTRIBUTION OF THE PEDAGOGUES TO THE PRESERVATION AND PEDAGOGICAL APPLICATION OF BULGARIAN FOLK GAMES

Abstract. The preservation of culture and traditions is of particular importance for the formation of Bulgarian identity and elevates national consciousness.

The aim of this study is to present the educators who collected and preserved Bulgarian folk games in order to later apply them in the educational system. Methodologically, all the information found in scientific and popular sources is systematized and examined on the basis of the so-called content analysis, comparative and critical analysis.

Keywords: folk games; teacher; folk art

✉ **Dr. Emilia Vitanova, Ch. Assist. Prof.**

ORCID iD: 0009-0002-8415-4818

ID HKV-9650-2023

Department of Sports „Management and History“

“Vasil Levski” National Sports Academy

E-mail: emilia.vitanova@nsa.bg